

8. Шурдукова, А. Окунуться в -30 – легко. Житель Крапивно Василий Зинкович 40 лет купается в ледяной воде / А. Шурдукова // Аршанская газета [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.orshanka.by/?p=47249>
Дата доступа: 20.01.2019.

Марыя Дарашкевіч

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (г. Мінск, Беларусь)

ПАРАДЫГМАТЫКА І СІНТАГМАТЫКА МОЎНАЙ ЭКСПЛІКАЦЫІ КАНЦЭПТУАЛЬНАГА ПОЛЯ «БЕЛАРУСЬ» У СРОДКАХ МАСАВАЙ КАМУНІКАЦЫІ

Чалавек жыве ў інфармацыйна-эматыўным полі, у нацыянальнай культурнай прасторы. Культура вербалізуецца ў мове, менавіта мова акумулюе ключавыя канцэпты культуры, трансліюючы іх у знакавым увасабленні – словах. Такім чынам, канцэпт – праява менталітэту, спосаб індывідуальнага і групавога ўспрымання і разумення свету.

Канцэпты, на аснове якіх фарміруецца светаўспрыманне носьбіта мовы, уваходзяць у канцэптасферу пэўнай знакавай сістэмы. Структура канцэптасферы складаецца з ядра (кагнітыўна-прапазіцыйная частка цэнтральнага канцэпту), прыядзернай зоны (іншыя лексічныя рэпрэзентацыі цэнтральнага канцэпту, напрыклад, сінонімы) і перыферыі (асацыятыўна-вобразныя рэпрэзентацыі). У рамках даследавання мэтазгодна асабліваю ўвагу надаваць ядру і прыядзернай зоне канцэптасферы, бо там пададзены ўніверсальныя і агульнанацыянальныя веды, а ў перыферыі – толькі індывідуальныя. Цэласнае ўяўленне пра змест канцэпту дае аналіз парадыгматычных і сінтагматычных адносін у структуры пэўнай адзінкі свядомасці. Як адзначае В. М. Самусевіч, «медыйная канцэптасфера сёння, падчас фарміравання інфармацыйнага грамадства, мае вялікі ўплыў на канцэптасферу носьбітаў культуры і здольная не толькі ўплываць на свядомасць чалавека, але і вызначаць моўнаразумовыя паводзіны соцыуму, фарміруючы нацыянальную карціну свету» [3, с. 120]. Таксама прытрымліваючыся думкі пра тое, што медыя – сродак фарміравання разумова-маўленчай дзейнасці грамадства, будзем разглядаць парадыгматыку і сінтагматыку моўнай эксплікацыі канцэптуальнага поля «Беларусь» у сродках масавай камунікацыі (далей – СМК).

Важнейшыя рысы менталітэту народа, што вызначаюць аксіялагічны аспект яго духоўнай і практычнай дзейнасці, знаходзяць адлюстраванне ў ключавых канцэптах культуры. Менавіта яны фарміруюць нацыяналь-

ную канцэптасферу. Адзін з асноўных фактараў, што дазваляе казаць пра існаванне пэўнай нацыі, – пражыванне на адной тэрыторыі. Для прадстаўнікоў культурнай супольнасці дадзены рэгіён – радзіма. Патрэба ў асэнсаванні ролі месца пражывання спарадзіла канцэпт «Радзіма». К. С. Півавар лічыць, што «канцэпт “Радзіма” ў сучаснай лінгвістыцы з’яўляецца актуальным аб’ектам даследавання з прычыны яго этнічнай маркіраванасці і запатрабаванасці для фарміравання грамадзянскай пазіцыі і нацыянальнай ідэі» [2, с. 55]. Пры аналізе беларускіх СМК было выяўлена, што дадзены канцэпт уваходзіць у склад канцэптуальнага поля (Беларусь – радзіма – бацькаўшчына – родны край – наш край – родная краіна і г. д.). Агульнаўжыванасць, стылістычная нейтральнасць і высокая частотнасць ужывання лексемы “Беларусь” дазваляе разглядаць яе як дамінанту гэтага канцэптуальнага поля і выкарыстаць яе ў якасці назвы для шэрагу паняццяў.

На падставе здольнасці слоў-рэпрэзентатараў канцэпту «Беларусь» уступаць у парадыматычныя адносіны з іншымі лексэмамі можна зрабіць выснову пра значнасць гэтага канцэпту ў фарміраванні моўнай свядомасці носьбітаў мовы. У парадыматыцы вывучаюцца структурныя кампаненты, якія складаюць сістэму, што ўваходзіць у іншыя анамасіялагічныя сферы. Паводле В. І. Іўчанкава «парадыгма складаецца з сукупнасці сем (знакаў), якія аб’яднаны і тэматычна (кантынiум), і дэнататыўна (субстант), і рэфэрэнтна (узровень анамасіялогіі), і сігніфікатыўна (змест)» [1, с. 145]. Апісанне на парадыматычным узроўні дапамагае ўсталяваць сінанімічныя, антанімічныя і асацыятыўна-смантычныя сувязі слова-актуалізатара канцэпту. Парадыгматыка адзінкі мыслення разглядаецца на матэрыяле лінгвістычных слоўнікаў рознага тыпу.

Аналіз лексікаграфічных крыніц («Тлумачальны слоўнік беларускай мовы» (у 5 тамах і 6 кнігах)» (1977–1984), «Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы» (2002), «Беларуска-рускі слоўнік» (2003), «Слоўнік сінанімаў і блізказначных слоў» (1976) і інш.) дазволіў выявіць кагнітыўныя характарыстыкі ў парадымме канцэптуальнага поля «Беларусь», якія знайшлі адлюстраванне і ў медыя. У сэнсавым змесце канцэпту вылучаюцца наступныя смантычныя пласты:

1) сінанімічныя: Беларусь, Рэспубліка Беларусь, радзіма, дзяржава, краіна, мясцовасць, бацькаўшчына, айчына, родны бок (старонка), родны край, родная краіна, родная зямля, родныя месцы, край, наш край, свой край, родны кут, родная хата, месца, зямля, дзедчына, маці, карміцелька, сонца, красуня, пакутніца: *Дмитрий Якимович не раз имел*

возможность покинуть **Родину**, но приложил все свои силы, чтобы реализовать здесь, прославлять свой край (Віцьбічы, 20.09.2018);

2) антанімічныя: чужына, чужая, чужая краіна, чужы бок, чужы край, замежжа: *А супруги, выйды на пенсию и оставшись на **чужбине** одни, решили вернуться на родину, в Беларусь* (Лідская газета, 12.12.2018);

3) асацыятыўна-семантычныя: беларусы, беларускасьць, беларуская мова, беларуская культура, беларуская літаратура, беларуская гісторыя, беларускія традыцыі, духоўныя каштоўнасьці беларускага народа і да т. п.: *Я понимал, что надо рассказать о той трагедии не просто общими словами, а дать развернутый рассказ. И дать его в контексте общей **белорусской истории*** (Раённыя будні, 13.03.2018).

На падставе прыведзеных парадыгматычных адносін можна зрабіць выснову, што дэнататам канцэптуальнага поля «Беларусь» выступаюць:

- краіна, у якой нарадзіўся беларус, грамадзянінам якой з’яўляецца: *Поэтому для меня очень важно, чтобы состоялся откровенный разговор. Вы ведь не только журналисты, но вы – граждане. Со- знательные, образованные, информированные граждане Беларуси* (Голас Веткаўшчыны, 30.09.2018);
- месца, якое насельніцтва Рэспублікі Беларусь лічыць сваім, родным: *Нашей родной земле нужна энергия любви каждого жителя, его вера в свою страну и забота о ней. Беларусь такая, какой мы ее ви- дим, такая, какой мы ее создаем. И самое главное – какие мы, такая и она, наша Беларусь* (Заря, 09.02.2018);
- тое, што мае дачыненне да беларусаў, Беларусі: *Гости смогут по- пробовать свои силы в работе на гончарном круге, в плетении по- ясов и др. По словам директора музея, это позволит максимально разнообразить культурную программу участников Игр и показать богатую, разнообразную культуру белорусского народа* (Адзінства, 02.01.2019).

Прадмет вывучэння сінтагматыкі – валентнасць слова, г. зн. здольнасць лексем злучацца на аснове іх семантычных і сінтаксічных уласцівасцей, правілаў спалучальнасці і ўмоў кантэксту. Аналіз словаў-актуалізатараў канцэптуальнага поля «Беларусь» на сінтагматычным узроўні спрыяе выяўленню асаблівасцяў нацыянальнай культуры і ўсталяванню агульначалавечых каштоўнасцяў у групавой свядомасці. Ілюстрацыйным матэрыялам для аналізу на сінтагматычным узроўні выступаюць слоўнікавыя артыкулы энцыклапедычных і лінгвістычных слоўнікаў.

На аснове функцыянальных адрозненняў паміж актуалізатарамі канцэптуальнага поля «Беларусь» былі вылучаны атрыбутыўная (прыметнік+назоўнік), вербальная (дзеяслоў+назоўнік), субстантыўная (назоўнік+назоўнік) мадэлі спалучальнасці. Аналіз слоўнікаў эпітэтаў беларускай мовы паказаў, што атрыбутыўная спалучальнасць канцэпту выяўляецца з дапамогай наступных прыметнікаў: велічная, гордая, дарагая, любая, родная, белая, сінявокая, сіняя, баявая, добрая, маладая, мужная, прасторная, працавітая, прыгожая, святая, шчаслівая, далёкая, засмучаная, забытая, загнаная, заняволеная, здратаваная, скатаваная, шматпакутная: *Беларусь – красивая и благоустроенная страна с чистыми уютными городами, ухоженными сельхозугодьями, богатой природой* (Веснік Глыбоччыны, 09.02.2019). *В Беларуси испокон веков уважают ратный труд. Наша многострадальная земля пережила много страшных и кровопролитных событий. Нападали на Белую Русь часто, а оборонялась она всем миром* (Навіны Палесся, 23.02.2018). Вербальная спалучальнасць канцэптуальнага поля «Беларусь» пададзена наступнымі лексэмамі: кахаць, падабацца, клапаціцца, ганарыцца, помніць, бараніць, завяшчаць, адказваць, прыносіць шчасце, цешыць, тужыць, прыцягваць, падтрымліваць, натхняць, страчваць, адрознівацца, падначаліць: *Каждый из нас должен быть патриотом своего города, района, любить свою Родину. Любит искренне, делать ее краше и благоустроеннее сознательно. Давайте же дорожить трудом других людей и воспитывать культуру в сознании подрастающего поколения* (Наш край, 24.09.2018). *Я постоянно читаю его опусы в отношении белорусско-российских отношений, и вы знаете, суть этих заявлений всегда злоба, ненависть, особенно к Беларуси. Унизить Беларусь, унизить белорусского президента* (Искра, 27.08.2018). Субстантыўная спалучальнасць канцэпту выяўляецца ў такой сінтаксічнай пазіцыі, калі актуалізатар канцэптуальнага поля «Беларусь» у сказе выступае суб'ектам, а другі назоўнік – прэдыкатам: *Беларусь – исключительно мирная страна. Мы хорошо помним уроки прошлого. Бережно относимся к настоящему. Вдумчиво – к будущему нашего Отечества* (Чырвоны прамень, 01.07.2018). *Беларусь – страна небольшая, нам необходимо войти в международный банк органов, тогда сможем помочь большему числу пациентов как у нас, так и за рубежом* (Віцьбічы, 01.02.2018). Відавочна, што гэтыя мадэлі спалучальнасці канцэптуальнага поля «Беларусь» могуць несці ў сабе як станоўчую, так і адмоўную канатацыю, што абумоўліваецца кантэкстам паведамлення ў СМК.

Падчас аналізу «гарызантальных» сувязяў паміж адзінкамі мовы ў медыя быў выяўлены сэнсавы патэнцыял дамінанты канцэптуальнага поля ў свядомасці прадстаўнікоў нацыі, былі вылучаны сінанімічныя, антанімічныя і асацыятыўныя семантычныя пласты. Разгляд «вертыкальных» адносін паміж лексэмамі і канцэптам дазволіў устанавіць, што для канцэптуальнага поля «Беларусь» характэрныя наступныя мадэлі спалучальнасці: атрыбутыўная (прыметнік+назоўнік), вербальная (дзеяслоў+назоўнік), субстантыўная (назоўнік+назоўнік). Такім чынам, здольнасць моўнай эксплікацыі канцэпту «Беларусь» у рэгіянальных СМК уступаць у парадыгматычныя і сінтагматычныя адносіны з іншымі лексэмамі сведчыць пра анталагічную вартасць гэтага канцэпту для беларускай культуры.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Іўчанкаў, В. І. Дыскурс беларускіх СМІ: Арганізацыя публіцыстычнага тэксту / В. І. Іўчанкаў. – Мінск : БДУ, 2003. – 257 с.
2. Півавар, К. С. Беларуская ментальнасць у моўнай прасторы мастацкага тэксту: манаграфія / К. С. Півавар. – Віцебск : ВДУ імя П. М. Машэрава, 2015. – 155 с.
3. Самусевіч, В. М. Беларускія СМІ ў лагасферы нацыянальнай культуры / В. М. Самусевіч ; навук. рэд. М. П. Карповіч. – Мінск : БДУ, 2012. – 163 с.

Наталья Довнар

Белорусский государственный университет (г. Минск, Беларусь)

К ВОПРОСУ О САМОРЕГУЛИРОВАНИИ СМИ

Проблема саморегулирования СМИ постоянно находится в поле зрения исследователей. Среди значимых отметим работы М. А. Федотова, А. В. Минбалева, А. В. Ривинской. М. А. Федотов уделяет большое внимание истории института саморегулирования России, у истоков которого он стоял, государственно-общественным средствам альтернативного разрешения информационных споров, внутрикорпоративным средствам медийного саморегулирования [4]; А. В. Минбалева рассматривает особенности саморегулирования и саморегулирования массовых коммуникаций [1]; в диссертационном исследовании А. В. Ривинской делается попытка осмыслить такие важные альтернативные механизмы разрешения споров как медиация и третейские суды, «встраивание» института саморегулирования в сферу действия закона «О саморегулируемых организациях» [3]. По ее мнению, накопившаяся правоприменительная